

Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences

Journal home page:
<http://ijournal.uz/index.php/jartes>

THE ROLE OF THE "HOLY ALLIANCE" IN EUROPEAN POLITICAL LIFE

Akhmadov Sherzod¹

Samarkand State University

KEYWORDS

Holy Alliance, West and East, Talleyrand legitimism, Western Question, Gendarmerie, German Diet, "White Terror" people, dogmatic, expedition, popular sovereignty

ABSTRACT

This article talks about the history of the formation of the "Holy Alliance" between Alexander I, Francis I and Friedrich-Wilhelm III in Paris on September 26, 1815, and the aspects of the alliance that affected the life, lifestyle and political situation of Western and Eastern countries, as well as Russia.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7951291

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Teacher, Shakhrisabz State Pedagogical Institute, Shakhrisabz, Uzbekistan

“МУҚАДДАС ИТТИФОҚ”НИНГ ЕВРОПА СИЁСИЙ ҲАЁТИДА ТУТГАН ЎРНИ

KALIT SO‘ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

Муқаддас иттифоқ, Ғарб ва Шарқ, Таллейран легитизм, Ғарб масаласи, жандарм, Германия сейми, “Оқ террор” одамлари, догматик, экспедиция, халқ суверенитети

ANNOTATSIYA/ АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада 1815-йил 26 сентябрда Парижда Александр I, Франс I ва Фридрих- Вильгельм III ўртасидаги “Муқаддас иттифоқ” ни тузилиш тарихи ва тузилган иттифоқ акти Ғарб ва Шарқ давлатлари ҳамда Россиянинг ҳаётига, турмуш тарзига ва сиёсий ахволига таъсир еттирган жабхалари ҳақида сўз боради.

Кириш. Европада қайта қурилган хавфсизлик пойдевори остида қўйганлиги тўғрисида Вена конгрессини тез-тез эсга олишлари бежиз эмас. Европа тартибга солиш тизими мафкуравий асосга эга бўлди: конгресс давомида Таллейран легитизм тамойилини таклиф қилди, Александр I эса христианликка содиқлик ва инқилобий ҳаракатларга қарши курашда монархияларнинг ўзаро ёрдам кўрсатиш тамойилини яратилаётган Муқаддас иттифоқнинг асоси қилиб қўйди. 1815-йил 26 сентябрда Парижда Александр I, Франс I ва Фридрих- Вильгельм III ўртасида Муқаддас иттифоқни тузиш тўғрисида келишувга имзо чекилди².

Иттифоқнинг мақсади шу эдики ҳар қандай хавф туғилган ҳолда иттифоқчилар бир-бирларига ёрдам беришлари керак эди. Муқаддас иттифоқга бошқа давлатлар ҳам таклиф этилди, фақатгина Англия иттифоқга қўшилмади. Шунга қарамай Англия Александр I га Иттифоқ тамойилларини қўллаб-қувватлашини билдирди. Бироқ Муқаддас иттифоқни тузиш тўғрисидаги келишув ҳам, унинг иштирокчилари ўртасидаги чуқур қарама-қаршиликларни олдини ололмасди.

Шунга қарамай Вена трактати, Парижда Муқаддас иттифоқни тузиш тўғрисидаги акт бир неча йилларга Ғарбий Европада меттернихликни ва Россияда аракчезвликни чуқур реакцион тартибларини мустаҳкамлади. Айниқса “Муқаддас иттифоқ” даврида Александр I нинг умумевропа ишларига таъсири кучли эди ва шунинг учун ҳам унга “Европа жандарми” номи берилди.

Муқаддас иттифоқ тизимида биринчи муаммо Европада эмас, балки Испания Америкасида пайдо бўлди, у ерда 1810-1812 йилларда инқилобий ҳаракатларнинг биринчи тўлқини асосан бостирилгач, 1815-1816 йилларда мустақиллик учун урушларнинг янги ва биз билганимиздек, ҳал қилувчи босқичи бошланди. Испания, кейин эса Португалия империяларининг инқирози буюк Европа давлатларининг эътиборини Янги Дунёда таъсир ўтказиш учун курашга қаратди – қисқа вақт ичида “Ғарб масаласи” жаҳон сиёсатининг энг муҳим мавзусига айланди. Испания ҳукумати Муқаддас иттифоқ тамойилларига ишора қилиб, Америка қитъасидаги инқилобга

² Надлер В. К. Император Александр I и идея Священного союза. М.,1982. с.89

қарши курашда Европа давлатларининг қўллаб-қувватлашига интилди.

Вена конгрессининг ўзида Усмонли империяси каби Янги Дунё муаммолари (келажакдаги “Ғарбий” ва “Шарқ” масалалари) муҳокама қилинмади. Якуний далолатномада қитъа ҳақида ягона эслатма 107-модда бўлиб, унга кўра 1809-йилда Англия-Португалия кучлари томонидан босиб олинган ва Португалияга ўтказилган Франция Гвианаси Францияга қайтарилган.³

1818-йил 30-сентябр – 22-ноябр, Ахен шаҳрида бўлиб ўтган Муқаддас Иттифоқнинг биринчи конгрессида Лотин Америкасига уч кунга бағишланди. 22 ва 28 октабр кунлари Буюк Британия ташқи ишлар вазири виконт Каслри раислигида конгресс иштирокчилари расмий Мадриднинг нотасини муҳокама қилдилар, бунда улар испан америкалик инқилобчилар билан музокараларда Европа давлатларининг воситачилигига, музокаралар муваффақиятсизликка учраган тақдирда қўзғолонни бостиришда ёрдам беришга умид боғлаганлар. Метрополия қўзғолончиларга тўлиқ амнистия, креоллар ва европалик испанларнинг ҳуқуқларининг тенглаштирилишини ва эркин савдони таклиф қилишга тайёр эди – шуни таъкидлаш керакки, иккинчи тамойил 1812-йилдаги Кадис Конституциясида тасдиқланган, аммо 1814-йилда бекор қилинган ва 1797-йилдан бери энг муҳим Америка портлари чет элликлар учун очиқ эди.

Муҳокама пайтида дарҳол рус-инглиз қарама-қаршиликлари пайдо бўлди, бу 1815-йилдан кейин аҳамиятли даражада Европа сиёсатини белгилаб берди. Уша заҳоти Каслри Мадридга ҳар қандай ёрдам парламентда норозилик билан кутиб олинишини айтди, унинг аъзолари Испания империясининг қулаши туфайли пайдо бўлиши мумкин бўлган савдо фойдаларини тушундилар. Қолаверса, айнан Буюк Британиянинг илтимосига кўра, Испания вакили конгрессга таклиф қилинмаган эди. Австрия ва Пруссия Британия позициясини қўллаб қувватлашди, Франция бетараф қолди ва Россия Испанияни қўллаб-қувватлашга интилди, аммо ислохотлар зарурлигини, шу жумладан Америка мулкларини учун конституциявий низомни яратиш зарурлигини таъкидлади. Ҳеч қандай қарор қабул қилинмади.

Санкт-Петербург томонидан Испания монархиясининг қўллаб-қувватланиши Ахен Конгрессидан олдин ҳам бешта жанговар кема ва учта крейсерни Ревелдан Кадисга етказиб беришда ифодаланган. Қул савдосини тақиқлаш эвазига Лондондан Мадридга ваъда қилинган пул савдо тўғрисидаги шартнома кафолати бўлди. Кемалар 1818-йил 21-февралда Кадисга етиб келишди, бироқ тез орада улар кейинчалик фойдаланиш учун яроқсиз эканлиги маълум бўлди. Ушбу кемалардан фақат биттаси 1818-йил баҳорида Лимага юборилган, у эрда деярли дарҳол Чили инқилобчилари томонидан қўлга олинган ва янги Чили флоти таркибига қўшилган. 1823-йилга келиб, қолган еттита кема ўтин учун сотилган. Испания Александр I аслида испан америкаликларига яширинча ёрдам беришга тайёрлиги ҳақидаги миш-

³ Мартенс Ф.Ф. Россия томонидан хорижий давлатлар билан тузилган рисоалар ва конвенциялар тўплами. 15 жилдда. Ж., 1874-1909. Ж. III. Б. 308.

мишларга тўла эди. Низони ҳал қилиш учун император испанларга яна учта 40 қурулган фрегатни сотди, бу вақт мақбул сифатга эга эди.

1820-йил октябр – 1821-йил март ойларида Троппау ва Лайбахда бўлиб ўтган конгрессларда “Ғарб масаласи” кўтарилмади - асосий мавзу Неаполдаги инқилоб эди. Буюк Британия ва Франция томонидан норозилик билан қабул қилинган 1820-йил 19-ноябрдаги Австрия-Пруссия-Россия давлатларнинг инқилобларни бостириш учун аралашув ҳуқуқи тўғрисидаги баённомаси тўғридан-тўғри Европа ҳудуди – Неапол Қироллиги ва Пиреней монархияларига тегишли: “Европа Иттифоқига аъзо бўлган, бошқа давлатлар учун хавфли оқибатларга таҳдид соладиган кўзғолон орқали ҳукумат шакллари ўзгартирган давлатлар, айнан шу нарса орқали давлатлар Иттифоққа аъзо бўлишни тўхтатадилар ва уларнинг ички тартиб ва мустақамлиги кафолатларини таъминламагунча ундан ташқарида қолади.

1822-йил 24-ноябрда герцог А. Веллингтон Британия империяси савдо ва қароқчиликка қарши кураш манфаатларидан келиб чиққан ҳолда Испания Америка штатларини аллақачон *de facto* тан олганини эълон қилди. 26-28 ноябр кунлари фикрлар алмашинуви юз берганди: Россия, Австрия ва Пруссия Испания мулкининг мустақиллигини тан олишдан бош тортдилар ва Франция Мадрид қитъага “тинчлик ва фаровонлик” ни таъминлай олишига умид қилиб, лекин “нарсалар кучига” бўйсунмиш зарурлигини англаб, ўрта чизиқни танлади. Натижада, 28-ноябрда қўшма баённома қабул қилинди, унда Веллингтон ҳам Георг IV нинг метрополия ва унинг ҳукмронликларини яраштириш истагини тан олди. Ҳар ҳолда, аниқ қарорлар қабул қилинмади.

Шундай қилиб, Испания Империясининг Муқаддас Иттифоқ давлатлари 1815-1822 йилларда америкалик инқилобчиларга қарши курашда кўрсатган ягона қўллаб-қувватлаш тури Россия томонидан қониқарсиз сифатдаги кемаларни Испания флотига етказиб бериш эди. Буюк Британия Испан Америкаси мустақиллик урушининг бошиданок исёнчиларни урушаётган томон сифатида кўрди, бу улар билан савдо қилишга рухсат берганлигини билдиради. Испан Америкаси давлатларининг мустақиллиги Европа давлатлари учун хавф туғдирмасди, аксинча, фойда келтириши мумкин эди: метрополия хорижлик савдогарлар учун Америка бозорларини шунчаки очди ва ёш республикалар кўпинча сиёсий ёрдам эвазига савдо имтиёзларини беришга тайёр эди. Наполеоннинг ғолиблари, шу жумладан, Александр I ва Меттерних ҳам догматик эмас эдилар: Австрия ва Франциянинг қўшни давлатларга аралашувига рози бўлиш – бир муаммо ва умуман бошқаси – ноаниқ натижа ва аниқ юқори йўқотишлар билан, шу жумладан ҳар ёзда авж олган сариқ иситма эпидемияси туфайли соф мафкуравий сабабларга кўра биргаликда бошқа қитъага экспедиция ташкил этиш; сиёсатчилар инглизларнинг 1806 ва 1807-йилларда Буенос-Айресни босиб олишга бўлган муваффақиятсиз уринишларини ва ниҳоят, Европада ғалаба қозонган Наполеон қўшинлари 1802-1803 йилларда Санто-Домингода бошдан кечирган ҳақиқий фалокатни эсладилар. 25 йиллик урушлардан

чарчаган Европа давлатларининг раҳбарлари улар яратган Вена тизими ички ва ташқи тинчликка эришишига умид қилишган эди.

Бу даврда, инқилобларга хайрихоҳ бўлган замондошлар Европа давлатларининг йўналишини бошқача кўришлари мумкин эди. 1820-йил 19-ноябрдаги Австрия-Пруссия-Россия давлатларининг инқилобларни бостириш учун аралашув ҳуқуқи тўғрисидаги баённомасининг қабул қилиниши ва Австриянинг 1821-йил феврал-апрел ойларида Неапол ва Пемонтга, 1823-йил апрел-октябр ойларида Франциянинг Испанияга муваффақиятли аралашувлари баъзи кузатувчиларни Муқаддас иттифоқ ҳақиқатан ҳам кенг кўламли ҳарбий ҳаракатларга тайёр, деб ўйлашга ундади. 1823-йил апрел-май ойларида “The Morning Chronicle” етакчи виг газетаси Испанияга бостириб кирмоқчи бўлган рус кўшинларининг гўёки “катта” (enormous) тўпланиши ҳақида бешта мақола чоп этди, 11-июн куни 1822-йил 22-ноябрда Веронада тўртта давлат ўртасида тузилган махфий шартнома матнини эълон қилди. Ушбу шартномага кўра, монархлар “барча саъй-ҳаракатларини” (all their efforts) вакиллик ҳокимияти, халқ суверенитети ва сўз эркинлиги тамойилларига қарши курашишга йўналтиришга қаратдилар, бунда католик черковини ҳамма нарсада қўллаб-қувватлашди. Шартноманинг ҳақиқийлигини инкор этиш Лондон матбуотида дарҳол пайдо бўлган бўлса-да (шу жумладан, айтмоқчи, тўртта давлат элчилари томонидан яширинча тўланган), қалбакилаштириш лингвистик жиҳатдан ёмон мослаштирилганига қарамай, унга ишонишни истаганлар ишонишди. Шартномани қайта нашр этган француз “Pilote” газетаси муҳаррири бир ойлик қамоқ ва жаримага ҳукм қилинди, бу британияликлар учун мақола ҳақиқатининг қўшимча исботи эди.

Александр II ва кейинчалик унинг укаси Николай I тўла қонли лойиқ эдилар. Албатта шуни айтиб ўтиш жоизки, на Александр I, на Николай I ўша даврдаги Европа прогрессив кучларининг бахтига қарши, Европада ягона “жандарм” эмас эдилар. Уларнинг иккаласини олдида Меттерних ҳам ҳаракат қилган, Александр билан бирга Францияда “Оқ террор” одамлари, Неополитан Бурбонлари ҳаракат қилишган бўлса, Николай билан бирга Германияда, Италияда, Испанияда католик реакцияси ҳаракат қилди. Уларнинг барчасини подшодан фарқи шу эдики, улар подшодан кучсиз эдилар⁴.

Бу иттифоқнинг ишларини амалга ошириш учун “Германия сейми” тузилди. Иттифоқга Австрия, Пруссия ва барча бошқа герман давлатлари (умумий сони 38 та) киритилди. Меттернихнинг режасига кўра иттифоқ келажакда Франциянинг Рейн томонга қараб силжишига тўсиқ бўлиши керак эди ва шу билан бирга Германияда Австриянинг раҳбарлик ролини таъминлаши керак эди. Умуман Германия иттифоқини тузилишига баҳо берилса, бу иттифоқ Германия халқини бирлаштириш учун эмас, балки уни янада тарқоқлик гирдобига торишга мўлжалланган эди⁵.

⁴ Троицкий Николай. Во главе Священного союза. Россия в XIX века. М.,1997. с.81

⁵ Литтлвуд Йен. История Франции от древнейших времен до наших дней. М.,2004 с.300

Юқоридаги воқеалардан сўнг конгресс Германия ишларини тартибга солишга киришди. Германия масаласида кучли баҳслар бўлмади, Александр, худди Меттерних сингари Германияни тарқоқлигини мустаҳкамлаш керак деган фикрни билдирдилар. Англия уларнинг фикрини мақуллади, Пруссия эса иложсиз эди, агар у курашишни хоҳласа ҳам ҳеч нарсага эриша олмас эди. Вена конгрессининг барча аъзолари Германия тарқоқлигига нисбатан қандайдир чора кўришни ҳам хоҳламас эдилар, шундан сўнг Германия аҳолисининг барча умидлари пучга чиқди⁶.

Хулоса. Россиянинг Муқаддас иттифоқдаги роли ҳақида гапирсак, Россия иттифоқда бош ролни ўйнаш билан бирга унинг роли ўзига ҳос ҳарактерга эга бўлган. “Муқаддас иттифоқ” акти Ғарб ва Шарқ давлатларига, Россияга, ёмон ва иккитомонлама таъсир ўтказди. Ғарбий Европада Вена конгрессидан кейин вужудга келган телба ҳукумат реакцияси Россия ҳимояси остида қолди, бироқ Россиянинг улар билан иши йўқ эди.

⁶ Всеобщая история дипломатии. М., 2009. с.125